

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано важливість фінансового забезпечення розвитку сфери туризму та рекреації. Автором розкриваються особливості фінансування туристично-рекреаційної сфери в Україні; визначені важелі та напрями її фінансового забезпечення; проаналізована державна політика щодо регулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу в країні, а також шляхи реалізації існуючих потенційних можливостей щодо його подальшого розвитку. Запропоновано основні напрями покращення фінансового забезпечення функціонування туристично-рекреаційної сфери.

Ключові слова: туризм та рекреація, туристично-рекреаційна сфера, комплекс, інфраструктура, фінансове забезпечення, фінансове забезпечення, бюджетне фінансування.

RODIONOVA I. V.
Khmelnitskyi National University

FINANCIAL SUPPORT OF TOURIST AND RECREATIONAL AREAS IN UKRAINE

The article is devoted to revealing the major problems and specific financial provision of tourist-recreational sphere in Ukraine, the justification of main areas improvement and solutions to identified problems. The author analyzes the importance of financial security of tourism and recreation. The author reveals the peculiarities of funding tourism and recreation industry in Ukraine; the levers and ways of its financial support are identified; government policies on the regulation of tourist and recreational complex in the country and ways to implement the existing potential for its further development are analyzed. The basic directions of the financial functioning improvement of tourism and recreation, and the prospects for future research are to establish an effective mechanism of financial support of tourism and recreation industry and the creation of special economic zone of tourist and recreational type.

Keywords: tourism and recreation, tourism and recreation complex, infrastructure, financial security, financial security contributions, government funding.

Постановка проблеми. За сучасних умов функціонування вітчизняної економіки важливість розвитку туризму та рекреації для України обумовлена тим, що вони виступають засобом валютних надходжень, забезпечення зайнятості, збільшення внеску в платіжний баланс і ВВП, активізації інвестиційної діяльності та розширення обігу коштів диверсифікації економіки, зростання прибутків і підвищення рівня добробуту населення. Туристично-рекреаційна сфера характеризується наявністю низки специфічних рис, які обумовлюють особливий підхід до її управління та регулювання, що включає в себе вплив на економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші процеси, що відбуваються в рамках керованого об'єкта та його взаємозв'язків. Разом із тим, туризм та рекреація відносяться до тієї діяльності, котра потребує наявності сприятливих економічних умов розвитку та залучення значних обсягів фінансових ресурсів. Тому проблематика дослідження фінансової складової у функціонуванні туристичної галузі є вкрай важливою у практичному і теоретичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо фінансування туристично-рекреаційної сфери досліджувались багатьма українськими науковцями. Особливої уваги потребують праці таких вчених, як З.В. Герасимчук, П.В. Гудзь, О.І. Гулич, С.С. Захарчук, Н.В. Коленда, В.Ф. Кифяк, Ф.Ф. Мазур, А.Г. Охріменко, Л.М. Черчик та інші, котрі спрямували свої дослідження на формування й забезпечення сталого розвитку сфери туризму та рекреації як засобу економічного зростання й соціальної інтеграції та суттєве підвищення економічних, соціальних й екологічних стандартів життя мешканців конкретного регіону; здійснили обґрунтування загальних фінансово-економічних проблем, що стосуються функціонування туристично-рекреаційної сфери, визначення принципів, способів та видів фінансування туристично-рекреаційного комплексу, а також чинників впливу на процеси фінансового забезпечення із виокремленням регіональних особливостей та визначенням якості туристично-рекреаційних послуг.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження фінансових аспектів розвитку туристично-рекреаційної сфери, існує низка питань, котрі й досі залишаються невирішеними та потребують подальших досліджень. Так, зокрема, відкритою є проблема щодо оптимального співвідношення обсягів різних джерел фінансування, формування дієвого механізму фінансового забезпечення туристично-рекреаційної сфери, оцінки ефективності фінансування туризму та рекреації тощо.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в ідентифікації основних проблем та специфіки фінансового забезпечення туристично-рекреаційної сфери в Україні, обґрунтування основних напрямів удосконалення та шляхів вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна, як країна, що знаходиться в центрі Європи, має всі передумови для належного розвитку економіки за рахунок туризму. Оскільки займає одне з

провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та культурними ресурсами [1]. Водночас фінансове забезпечення туристично-рекреаційної сфери в Україні має низку особливостей і специфічних рис, які, в першу чергу, пов'язані із механізмом її функціонування. В основному для ефективного розвитку туризму та рекреації необхідним є фінансування, з одного боку, у такі сфери її діяльності як готельне та ресторанне господарство, різні види транспорту та його інфраструктури, заклади розваг, народні промисли тощо, а з іншого боку, реалізація заходів модернізації інфраструктури використовується не лише туристами, але й місцевим населенням.

Оновлення, розвиток та використання сучасних технологій туристично-рекреаційної інфраструктури у відповідності до міжнародних стандартів вимагає значних капіталовкладень, обсяг яких є недостатнім за сучасних умов розвитку туристично-рекреаційного комплексу. Концептуальні підходи до проблем фінансування програм розвитку туризму та рекреації в Україні, розробки варіантів і сценаріїв його здійснення, відбору найбільш привабливих для реалізації проектів, здатних забезпечити найбільший економічний ефект, як один з напрямів державного регулювання туристично-рекреаційного комплексу в Україні реалізується у відповідних нормативно-правових актах України. Розроблені заходи здійснюються на підставі чинного законодавства та нормативно-правових актів, крім того, припускають набір відповідних заходів і дій держави, а також формування організаційно-економічного механізму їх фінансування [2].

Разом із тим, внесок туристично-рекреаційної сфери у ВВП в значній мірі обумовлений розробкою державних програм, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку туризму та рекреації. Про це свідчить успішний досвід розвитку туристично-рекреаційної сфери в країнах Західної Європи та США, де головним регулятором темпів і напрямів розвитку в комплексі, як і в більшості інших секторів економіки, виступають ринкові відносини. Водночас розвиток туристично-рекреаційної сфери є неможливим без державного регулювання та підтримки його функціонування, що передбачає діяльність органів державної влади із забезпечення сприятливих умов для розвитку туризму та рекреації, а також визначення пріоритетних напрямів, ініціювання та розробка концепцій і програм розвитку туризму та рекреації, їх правовому, інформаційному, фінансовому та кадровому забезпеченні.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити наступні важелі фінансового забезпечення розвитку туристично-рекреаційної галузі: фінансово-кредитні, що передбачають формування сприятливого фінансово-кредитного середовища для розвитку підприємницької діяльності у туристично-рекреаційній галузі (мікрокредитування, пільгове кредитування, державне субсидювання, лізинг, тренінги з фінансово-кредитних питань для працівників галузі туризму та рекреації); податкові, котрі спрямовані на оптимізацію кількості податків для підприємств туристичної галузі, надання податкових пільг під конкретні проекти, головною метою котрих є вирішення регіональних і соціальних проблем, інвестування у туристично-рекреаційну сферу (податкове регулювання, оптимізація кількості і величини податків в туристично-рекреаційній діяльності; створення сприятливих умов для залучення інвестицій; бюджетне фінансування програм розвитку туризму та рекреації; надання податкових пільг) [3].

Щодо державного фінансування туристично-рекреаційної сфери, то форми і масштаби здійснення залежать від місця і ролі туризму та рекреації в національній економіці. Фінансування туристично-рекреаційної сфери може здійснюватися із різних джерел: бюджетів різних рівнів, позабюджетних цільових фондів, власних коштів підприємств тощо. Джерелом поповнення основного капіталу можуть стати довгострокові кредити, отримання яких в сучасних умовах є надто проблематичним. Основними напрямками політики фінансування туризму та рекреації є як прямі, так і непрямі джерела фінансування. Серед прямих джерел слід виокремити власні ресурси підприємств, місцевий бюджет і позабюджетні джерела фінансування туристично-рекреаційної сфери. До непрямих джерел доцільно відносити залучений капітал, переважно позиковий, засоби приватного та іноземного капіталу, а також засоби громадських організацій тощо. За умов виходу із фінансово-економічної кризи та обмеження можливостей у наданні прямої фінансової підтримки має збільшуватися роль непрямих форм фінансової підтримки (зменшення ставок окремих видів податків і зборів, встановлення пільг і т.д.) [4].

Світовий досвід передбачає такі типи допомоги держави туристично-рекреаційним закладам та підприємствам, запровадження яких рекомендується здійснити і для України: надання субсидій, що допомагають розв'язати проблему готівки, особливо на першій стадії реалізації туристичних проектів (є розповсюдженими в Австрії, Франції, Італії, Великобританії); пільгові позики, що дозволяють компенсувати розрив між фіксованою і комерційною ставкою, здійснювати контроль за реалізацією проекту, під якою видається позика; боніфікація відсотків і поручництво відносно позик і субсидій – уряд або спеціальний орган гарантує позики, надані комерційними банками на розвиток туризму. При цьому передбачається проведення оцінки можливостей проекту виконати умови, зафіксовані при наданні позик, а також оцінки ризику використання гарантій; податкові пільги, які надаються після того, як певний туристично-рекреаційний проект починає приносити дохід (в Італії іноземним інвесторам передбачається зменшення ПДВ).

Серйозною проблемою для підприємств і організацій, зайнятих в туристично-рекреаційній сфері, котрі реалізують інвестиційні проекти в даний час, є виділення для забудови земельної ділянки. Через те, з метою скорочення трансакційних витрат суб'єктам рекреаційно-туристичної зони пропонується надання

пільгових умов землекористування, що передбачає можливість зниження ставок по орендній платі за користування земельною ділянкою або в повній мірі відмову від стягнення орендної плати до виходу проекту на рівень самоокупності. Це дозволить істотно знизити витрати учасників туристично-рекреаційної зони і призведе до забезпечення поступального і сталого розвитку цих зон. Іншим елементом економічного механізму регулювання розвитку туристично-рекреаційних зон є пільговий порядок оподаткування. Податкові пільги, надані суб'єктам туристично-рекреаційної зони, можуть поширюватися виключно на даній території. У зв'язку з цим, слід зазначити необхідність ведення окремого обліку господарської діяльності на території туристично-рекреаційної зони та за її межами, що є необхідною умовою при наданні податкової пільги. Тільки значні податкові пільги, котрі істотно перевищують вигоди від тіншової діяльності, можуть створити стимул для економічних суб'єктів туристично-рекреаційного комплексу та сприяти залученню інвестицій в господарське освоєння рекреаційних зон. Таким чином, вся система податкових пільг, що надаються, в тому числі, і для розвитку різних видів туризму шляхом надання пільг адміністративного та фінансового спрямування, а також пільг щодо податкового стимулювання окремих видів діяльності, повинна забезпечити умови для реалізації існуючих на даній території порівняльних і абсолютних переваг [3; 6].

Разом з тим, необхідно враховувати, що бюджетні механізми використовуються тільки з метою залучення фінансових коштів, яких бракує для завершення розпочатих або планованих інвестиційних проектів. Основне навантаження щодо реалізації інвестиційних проектів повинні взяти на себе самі учасники туристично-рекреаційних комплексів. Здійснюючи фінансування в туристично-рекреаційний комплекс та створюючи умови щодо його розвитку, потрібно проводити детальне збалансоване планування, адже збільшення потоку туристів може мати негативний вплив (зростання цін, погіршення екологічної ситуації, сезонність, зростання невдоволення населення тощо), що спостерігається в певних регіонах [7; 8].

Отже, враховуючи важливість та специфічність функціонування і розвитку туристично-рекреаційної галузі, вирішення фінансових питань має базуватися на системному підході та враховувати наступні аспекти: раціональне і ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів на умовах сталого розвитку з метою формування національного туристично-рекреаційного продукту; впровадження системного підходу до регулювання соціально-економічних і фінансових взаємовідносин у туристичній діяльності, оскільки сфера туризму та рекреації охоплює різні галузі господарства, тому має бути прийнята концепція розвитку туризму із чітким нормативно-правовим та соціально-економічним механізмом; функціонування туристично-рекреаційної галузі неможливе без наявності сучасної інфраструктури, тому основний напрям фінансування передбачає залучення коштів якраз у розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури; сприяння розвитку внутрішнього та соціального туризму та рекреації. Певна частка надходжень від туристично-рекреаційної галузі має направлятися на підтримку внутрішнього туристично-рекреаційного комплексу і, перш за все соціального, а також на відновлення туристично-рекреаційних ресурсів, відродження духовності нації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ефективне функціонування та використання туристично-рекреаційної сфери залежить від розробки дієвого механізму фінансового забезпечення, а також формування методичного забезпечення розвитку туристично-рекреаційної сфери. Водночас забезпечення сприятливих умов для інвестування та розвитку підприємницького сектора в даній галузі держави може бути вирішена за допомогою створення особливої економічної зони туристично-рекреаційного типу. У зв'язку з цим, перспективи подальших досліджень полягають у необхідності вирішення широкого спектра проблем фінансово-економічного, технічного, соціально-економічного характеру, пов'язаних із забезпеченням умов для сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери, гарантування екологічної безпеки з метою розвитку туристично-рекреаційної сфери в цілому та окремих її складових і туристично-рекреаційних зон.

Література

1. Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України : інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komsport.rada.gov.ua/>
2. Кифяк В.Ф. Теоретичні питання аналізу вихідних умов формування і класифікації територіально-рекреаційних систем / В.Ф. Кифяк // Науковий вісник ЧТЕІ КНЕУ. Економічні науки. – Чернівці, 2007. – № 1. – С. 112–117.
3. Охріменко А.Г. Фінансові аспекти функціонування туристичної галузі / А.Г. Охріменко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 394–403.
4. Дубовікова О. Система фінансування курортно-рекреаційного комплексу / О. Дубовікова // Економіка Криму. – 2009. – № 28. – С. 36–39.
5. Захарчук С.С. Фінансово-економічні проблеми функціонування туристичної галузі [Електронний ресурс] / С.С. Захарчук // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 1 (3). – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10zsstgu.pdf.

6. Коленда Н.В. Фінансовий механізм забезпечення реалізації стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону / Н.В. Коленда // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник / за ред. І.Г. Ткачук. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – Вип. IV. – Т. 2. – С. 274–282.

7. Офіційний сайт Міністерства культури і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ovu.com.ua/>

8. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на 2016–2020 роки [Електронний ресурс] : проект розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 року № 213 – р. – Режим доступу : <https://www.knteu.kiev.ua/>

Надійшла 16.01.2017; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.